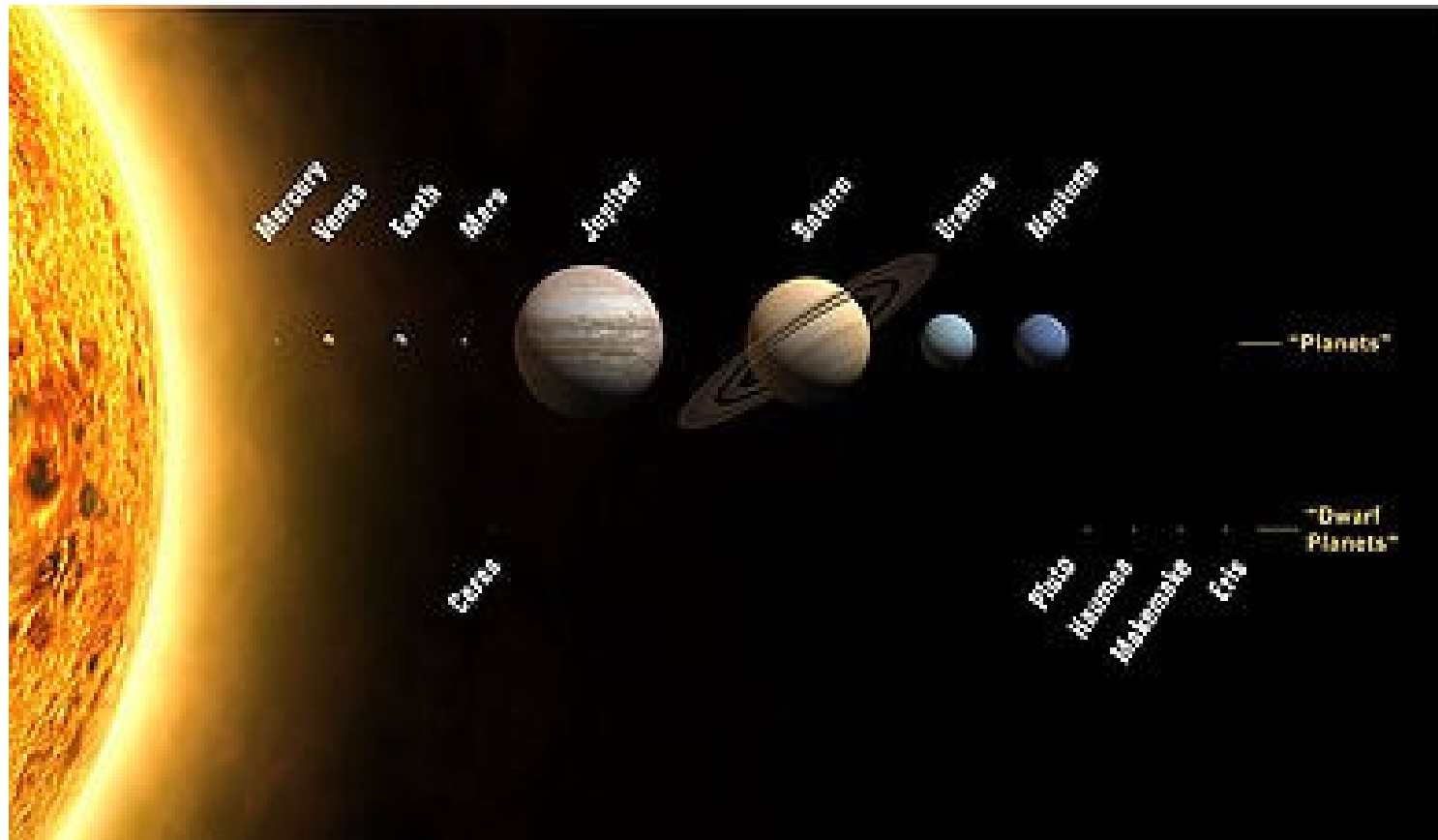

Δυναμική Εξέλιξη του Ηλιακού Συστήματος: σύγχρονες απόψεις

Κλεομένης Τσιγάνης

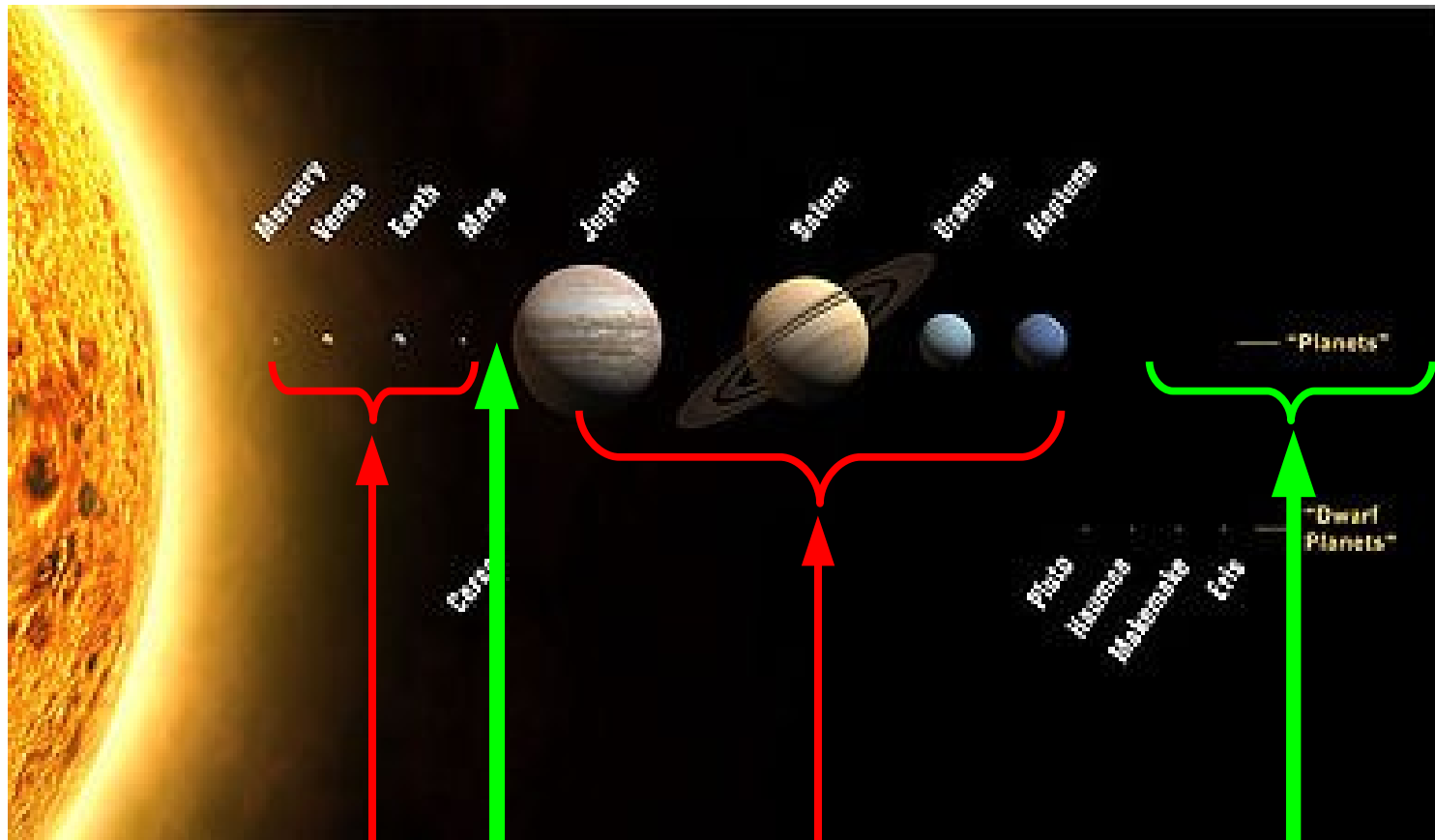

Σεμινάριο του Τμήματος Φυσικής, 17/3/2010, A₃₁

Περίληψη

- Περιγραφή του **Ηλιακού Συστήματος (ΗΣ)**
- **Δυναμική** του ΗΣ για $t > -3.8 \text{ Gy}$
  - είναι **ευσταθές** το πλανητικό σύστημα;
  - **αστεροειδείς**, κομήτες, κ.λ.π.
- **Δυναμική** για $t < -3.8 \text{ Gy}$
  - **Κοσμογονία** του ΗΣ
  - οι **τροχιές** των μεγάλων πλανητών
  - ο σφοδρός βομβαρδισμός (**LHB**) του εσωτερικού ΗΣ
- Συμπεράσματα

Περιγραφή του ΗΣ

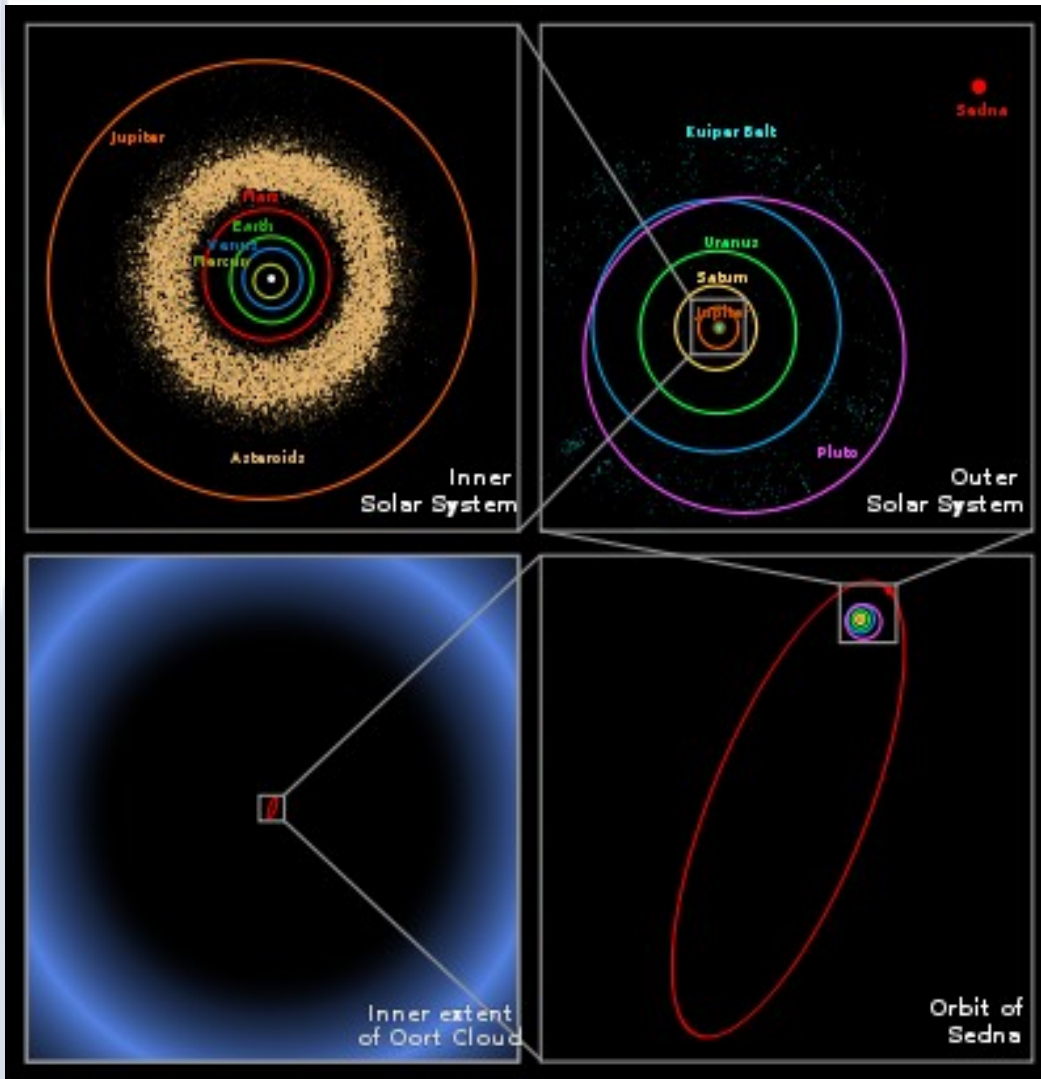
στερεοί πλανήτες

Κύρια ζώνη των Αστεροειδών

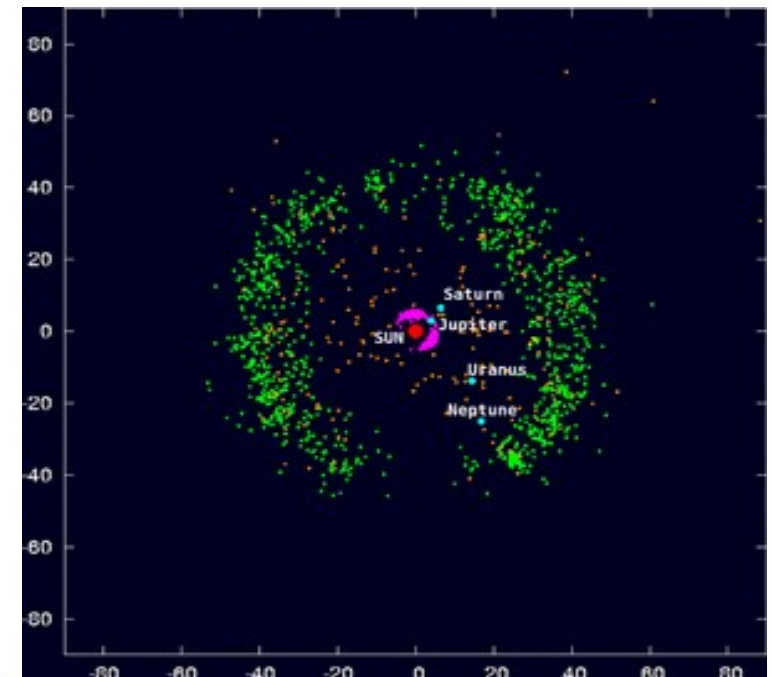
Γίγαντες αερίου/πάγου

Ζώνη του Kuiper

Στη σωστή κλίμακα αποστάσεων...

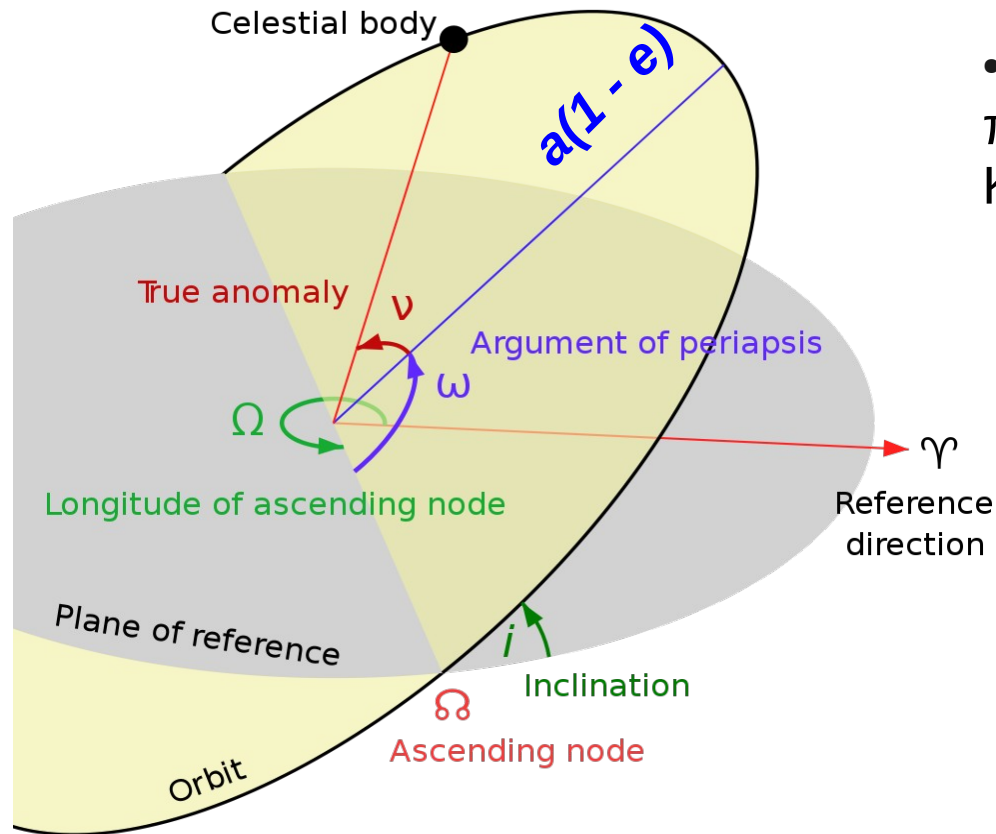

Ζώνη του Kuiper

* Η κατανομή των τροχιών των μικρών σωμάτων (αστεροειδείς, κομήτες) είναι η κύρια πηγή πληροφορίας, σχετικά με τη δυναμική εξέλιξη του ΗΣ.

Είναι ευσταθές το ΗΣ;

- Οι τροχιές των πλανητών είναι (σε πρώτη προσέγγιση) ελλειπτικές (νόμοι Kepler)

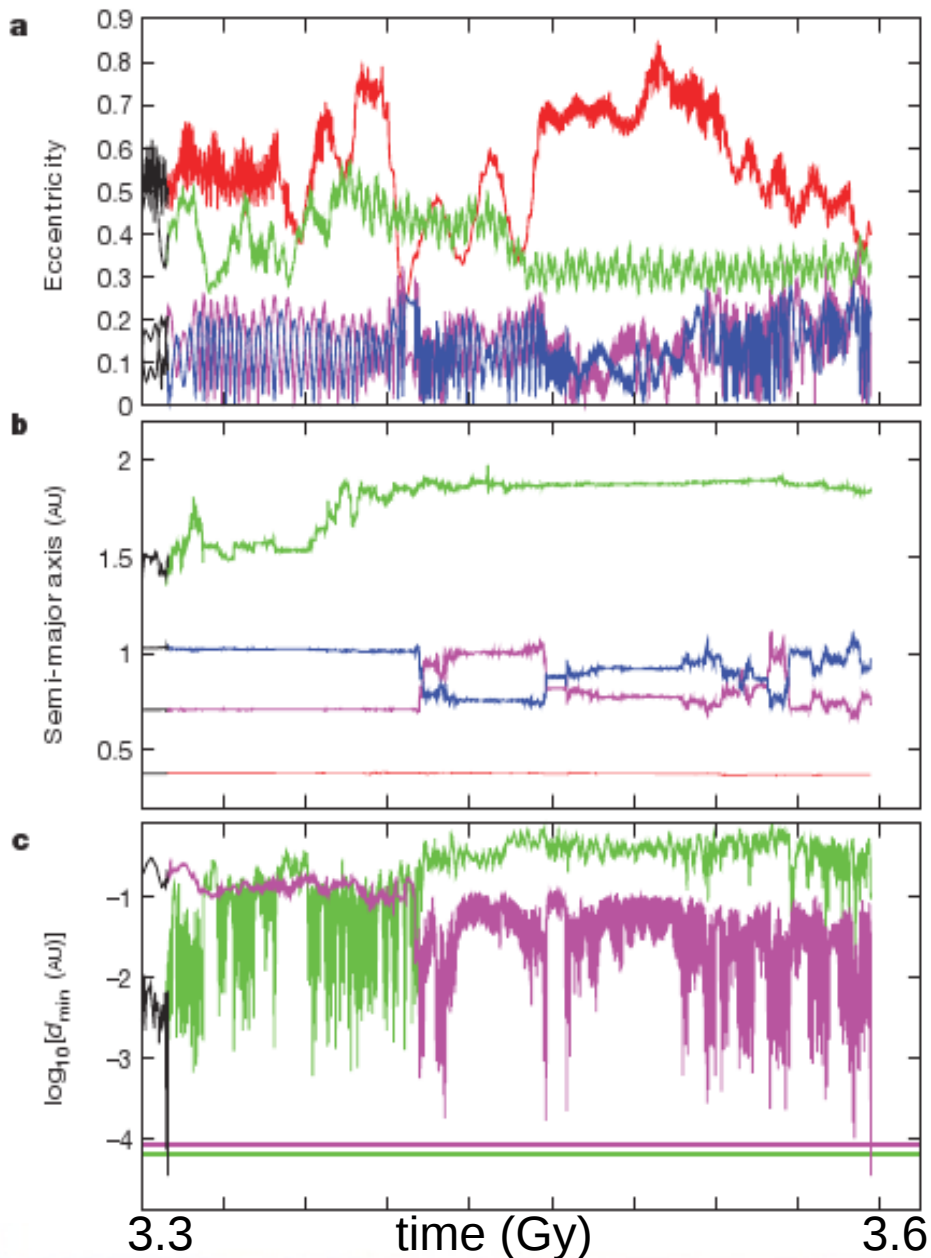
a = μέγανος ημιάξονας

e = εκκεντρότητα

i = κλίση του επιπέδου της τροχιάς

* αγνοούμε τις **βαρυτικές αλληλεπιδράσεις** των πλανητών!
→ παρέλξεις → (ημι-)περιοδικές (ή μήπως όχι;) μεταβολές των στοιχείων της τροχιάς...

“Χάος” στις τροχιές των πλανητών

Μη γραμμική αλληλεπίδραση →
μη γραμμικό σύστημα Δ.Ε (συντηρητικό)

→ περιοχές αρχικών συνθηκών (στο
χώρο των φάσεων) όπου η κίνηση είναι
χαστική (ακανόνιστη, μη προβλέψιμη ..)

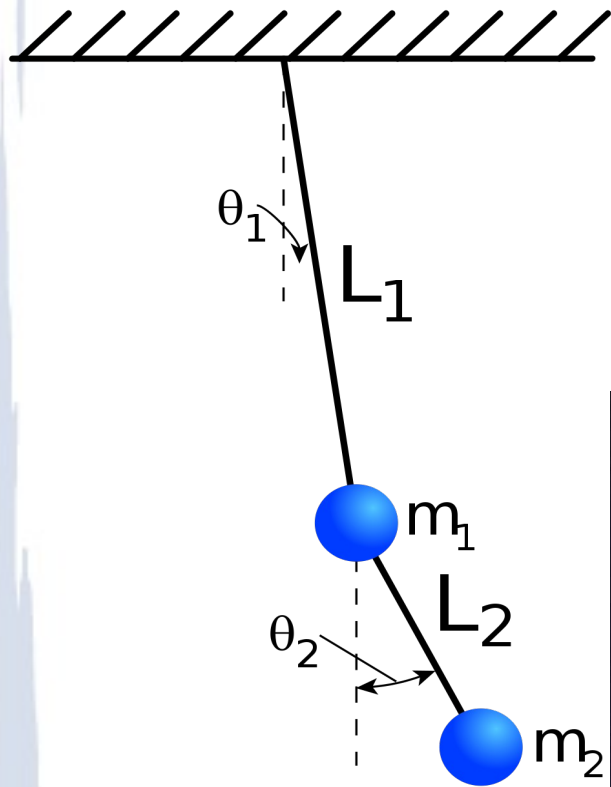
→ οι διαταραχές γίνονται όλο και πιο
έντονες

→ οι τροχιές των στερεών πλανητών
τέμνονται

→ σύγκρουση πλανητών!

Laskar et al.: στατιστικά, σε ~2.500
προσομοιώσεις, ~1% πιθανότητα
διάλυσης του ΗΣ μέσα σε 4.5 Gy

*Το φαινόμενο είναι πολύ πιο έντονο στις
τροχιές των αστεροειδών/κομητών!*

Το διπλό εκκρεμές: Ένα απλό σύστημα 2 β.ε.

→ η μη γραμμική σύζευξη των δύο μαζών μπορεί να οδηγήσει σε ...

Χαοτική κίνηση του διπλού εκκρεμούς

Αστεροειδείς (μικροί πλανήτες): 10m – 1.000 km

- Κύρια Ζώνη, Τρωικοί, Παραγήνιοι (NEAs)

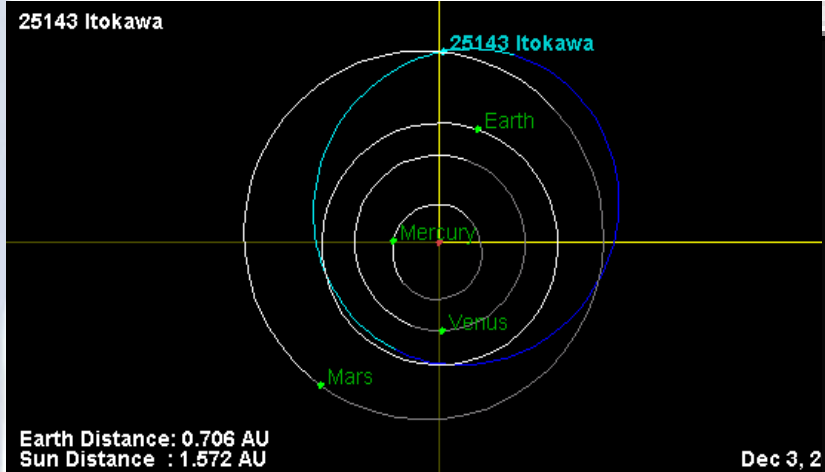
γιατί είναι τόσο σημαντικοί;

- Κατανομή Τροχιών → Δυναμική του ΗΣ

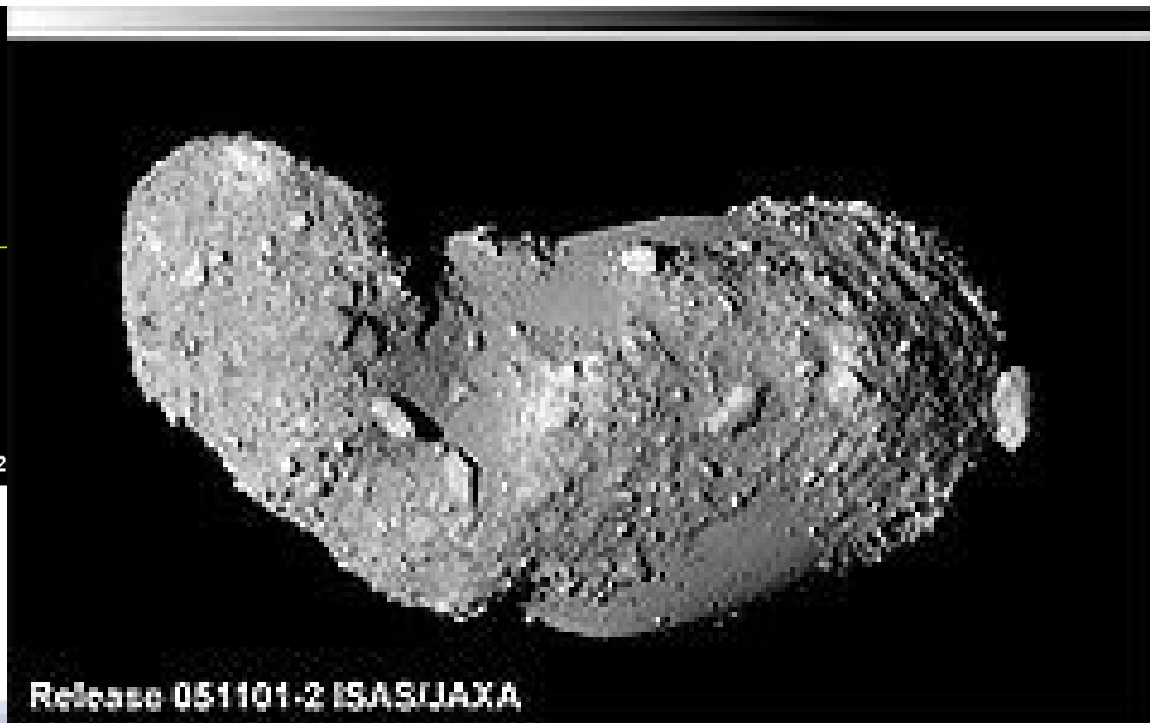
- Φυσικά χαρακτηριστικά (μέγεθος, σύσταση)
→ υλικό απο το οποίο φτιάχτηκαν οι πλανήτες
→ διαστημικό καιρό
→ εξέλιξη της βιόσφαιρας των πλανητών

Εστία Δήμητρα Σελήνη

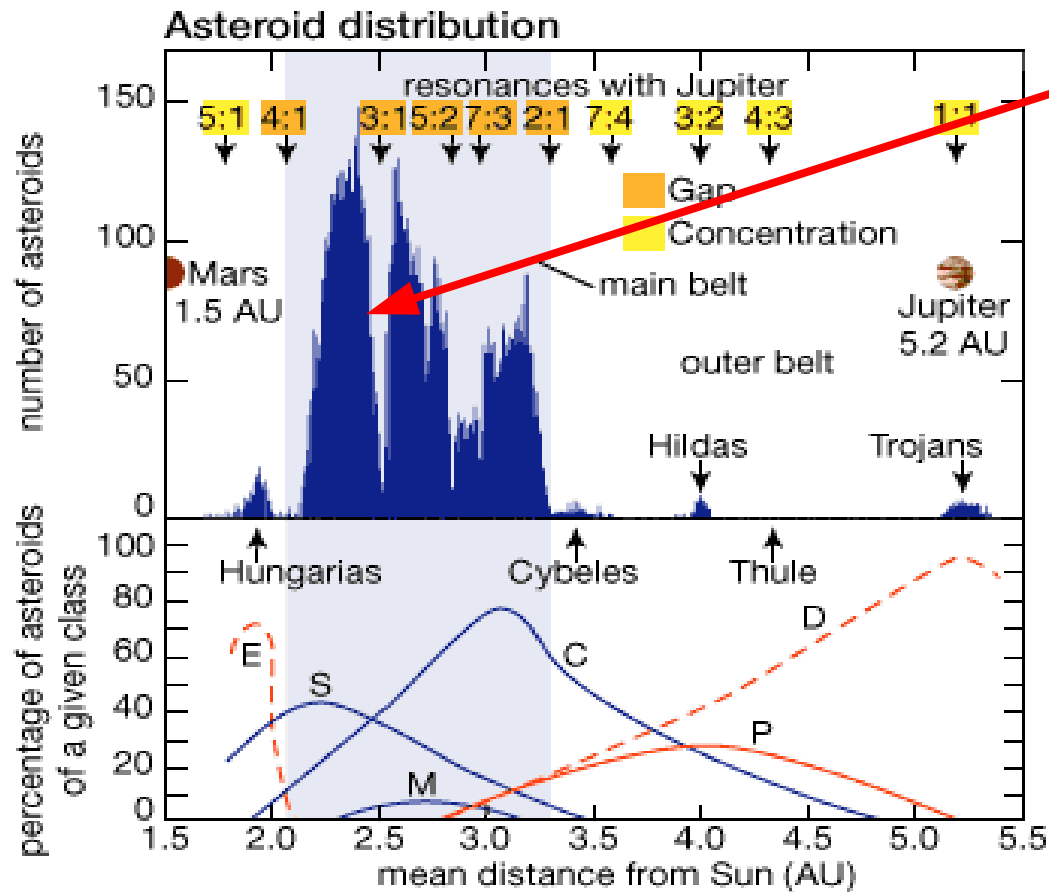
Itokawa

Release 051101-2 ISAS/JAXA

Κατανομή Αστεροειδών (ΚΖ)

© 2007 Encyclopædia Britannica, Inc.

Τα **Διάκενα του Kirkwood (gaps)** εμφανίζονται στις περιοχές των κύριων **συντονισμών περιόδου περιφοράς** με το Δία

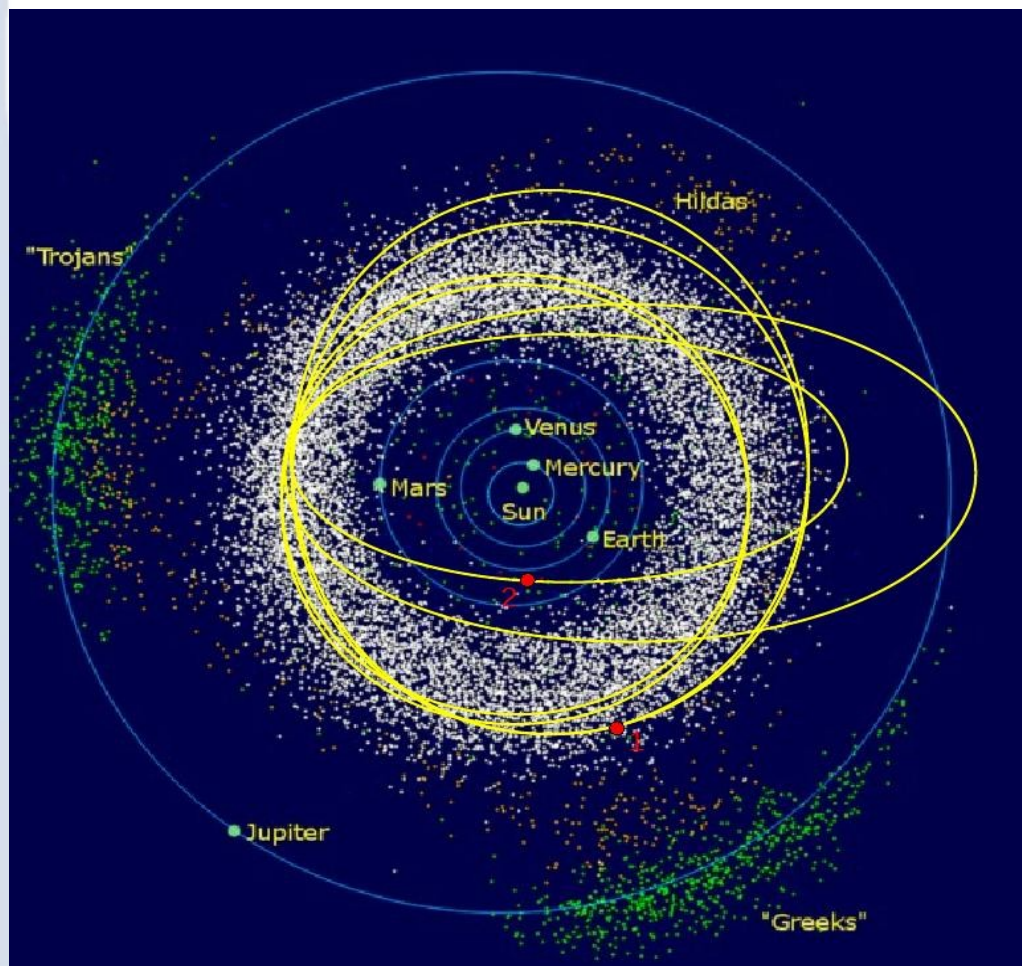
→ οι συντονισμοί επηρεάζουν αποφασιστικά την **ευστάθεια** της τροχιάς των αστεροειδών

→ Γνωρίζουμε ότι η κίνηση στη γειτονιά ενός συντονισμού είναι **χαοτική**

→ μετά από κάποιο χρονικό διάστημα (???) οι εν λόγω αστεροειδείς διαφεύγουν από την ΚΖ **προς την περιοχή των NEAs**

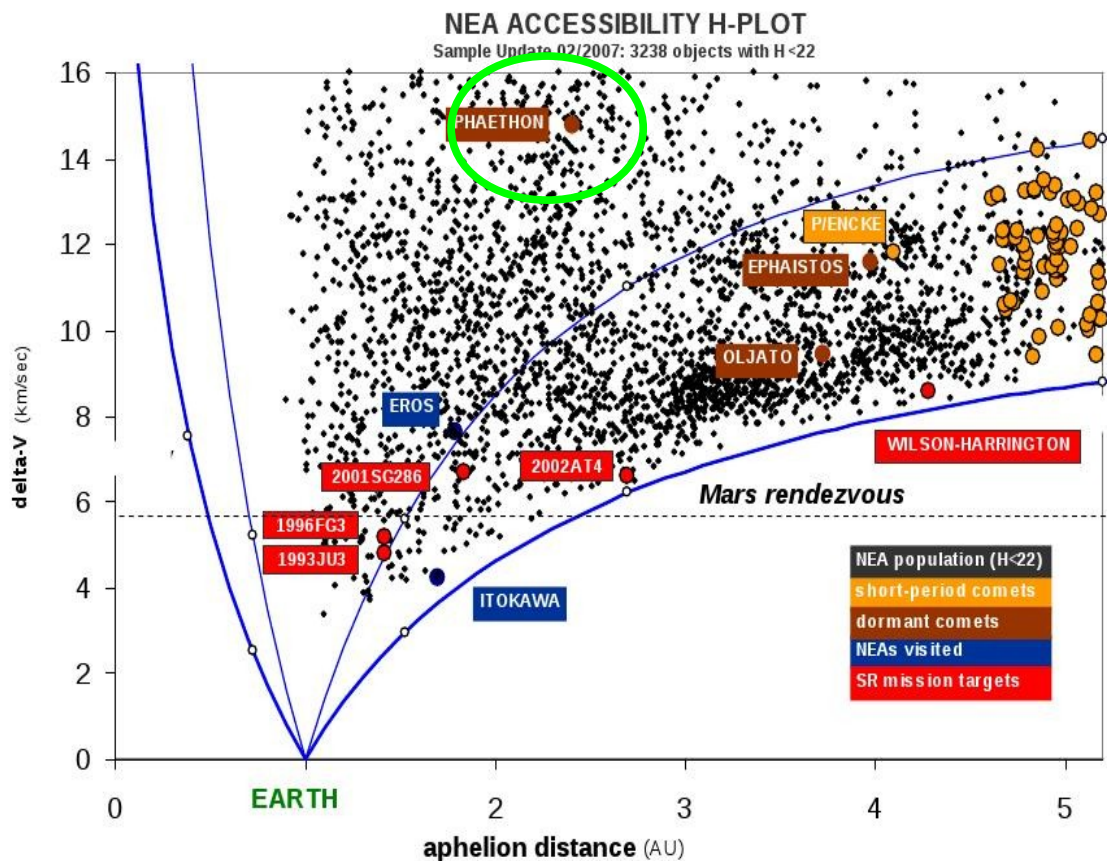
Παράδειγμα “μετατροπής” ενός αστεροειδούς της ΚΖ σε ΝΕΑ:

- Ο αστεροειδής κινείται στην περιοχή 1 της ΚΖ σε συντονισμό με το Δία
- η εκκεντρότητα της τροχιάς του αυξάνει με αργό ρυθμό ...
  - η τροχιά του να τέμνει αυτήν του Άρη ή/και της Γης (θέση 2)
  - οι πολύ ισχυρές παρέλξεις της Γης τον “αποσπούν” από την ΚΖ
  - μετατρέπεται σε ΝΕΑ

- Ο “μέσος χρόνος ζωής” των ΝΕΑ είναι ~ 10 My
- Οι κύριες “πηγές τροφοδοσίας” είναι οι περιοχές των συντονισμών **3 : 1** ($a=2.5$ AU) και **4 : 1** ($a=2$ AU) με το Δία
- Ο ρυθμός αναπλήρωσης των ΝΕΑ εξισορροπεί το ρυθμό διαφυγής
  - “σταθερή” κατάσταση (steady state)

Διαστημικές Αποστολές σε NEAs

Στόχος ESA / NASA / JAXA :

- η “επίσκεψη” σε όσο το δυνατόν περισσότερους NEAs, η συλλογή υλικού και η επιστροφή του στη Γη για ανάλυση (**sample return missions**)

- Έχουμε ήδη επισκεφτεί τους *Eros* (landing) και *Itokawa* (SR??)

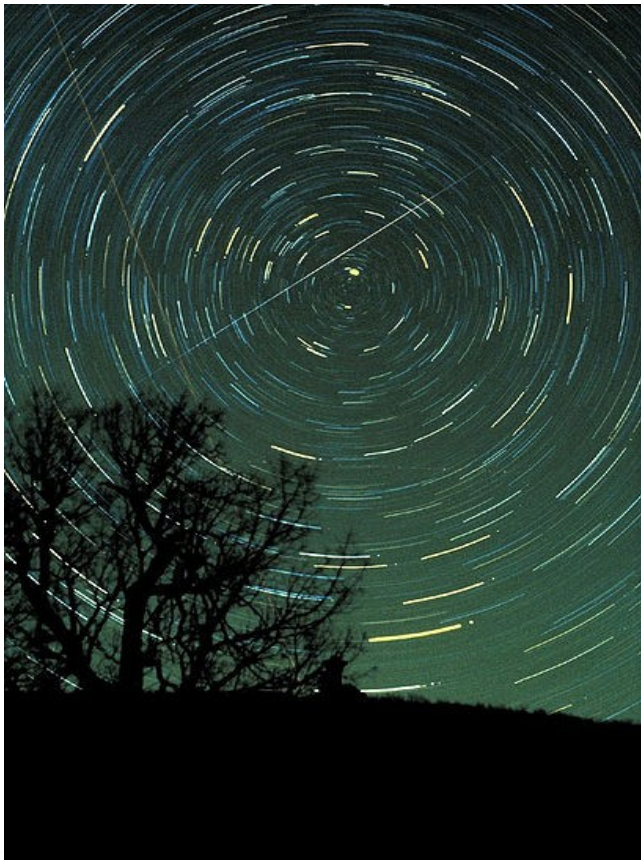
- Προγραμματίζονται τουλάχιστον 3 αποστολές:

- *Marco Polo* (ESA)
- *Osiris REx* (NASA)
- *Hayabusa 2* (JAXA)

Βασικός Κανόνας: ελαχιστοποίηση κόστους με ταυτόχρονη μεγιστοποίηση της επιστημονικής ωφέλειας

→ όσο πιο “περίεργος” ο NEA τόσο το καλύτερο...

Σύνδεση: Geminids – Phaethon και (2) Pallas

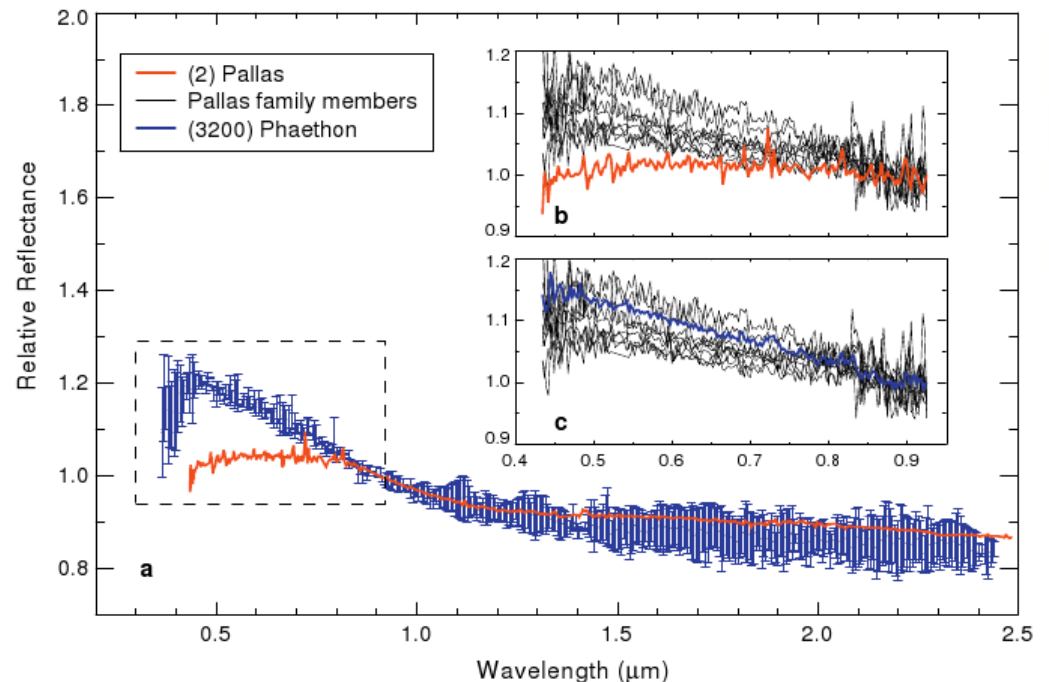
Διδυμίδες (geminids) = βροχή μετεώρων (Δεκ.)

→ η **μόνη** που γνωρίζουμε ότι **δεν** σχετίζεται με κάποιον κομήτη αλλά με τον ΝΕΑ **(3200) Phaethon...**

... που με τη σειρά του είναι θραύσμα (~5 km) κάποιου μεγαλύτερου αστεροειδή της ΚΖ

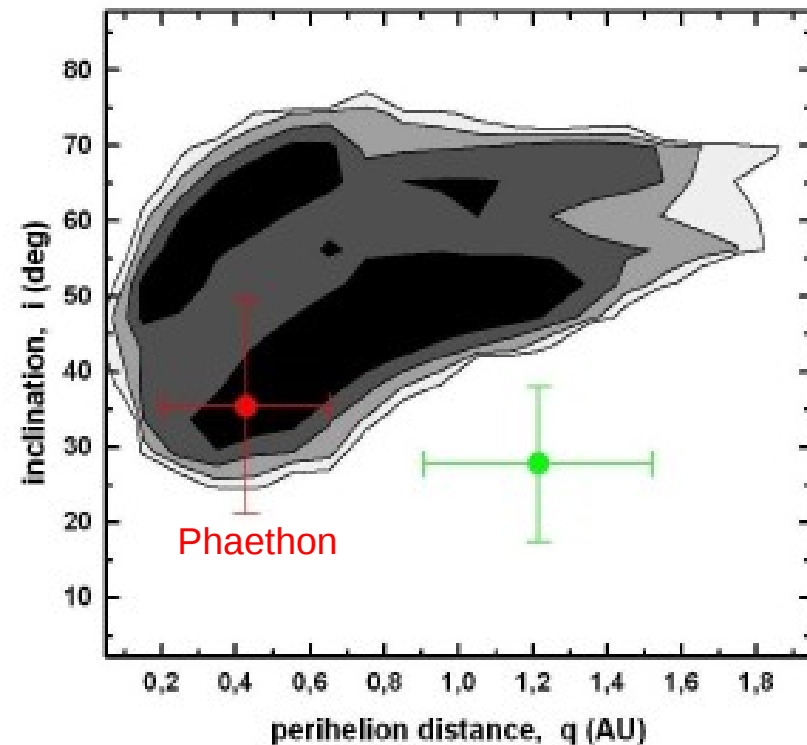
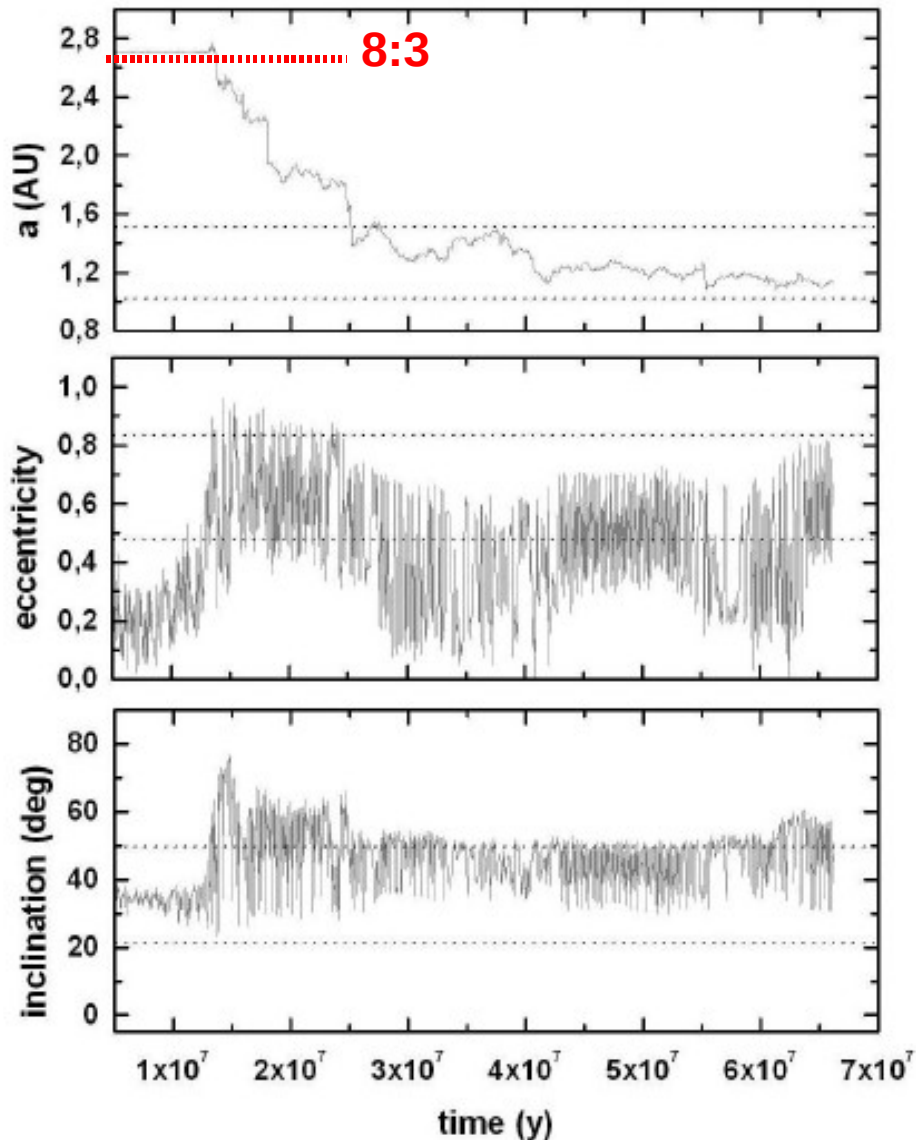
* Προσοχή: το φάσμα του (3200) Phaethon είναι **πολύ** ιδιαίτερο

→ απ' όλους τους αστεροειδείς τύπου Β της ΚΖ, μοιάζει μόνο με αυτούς της **οικογένειας** της **(2) Pallas** !

Δυναμική θραυσμάτων της Παλλάδας: ο συντονισμός 8:3 αυξάνει την εκκεντρότητα της τροχιάς σε τιμές $e \sim 0.9$ → η Γη αποσπά το θραύσμα από το συντονισμό → NEA

→ Η κλίση παραμένει μεγάλη, $i > 30$ deg
→ ο Phaethon κινείται στην περιοχή που καταλαμβάνεται κατά προτίμηση από θραύσματα της Παλλάδας!

Συνεργασία με OSIRIS REx prep.:
συμβαίνει το ίδιο με τον "στόχο" 1999RQ36;

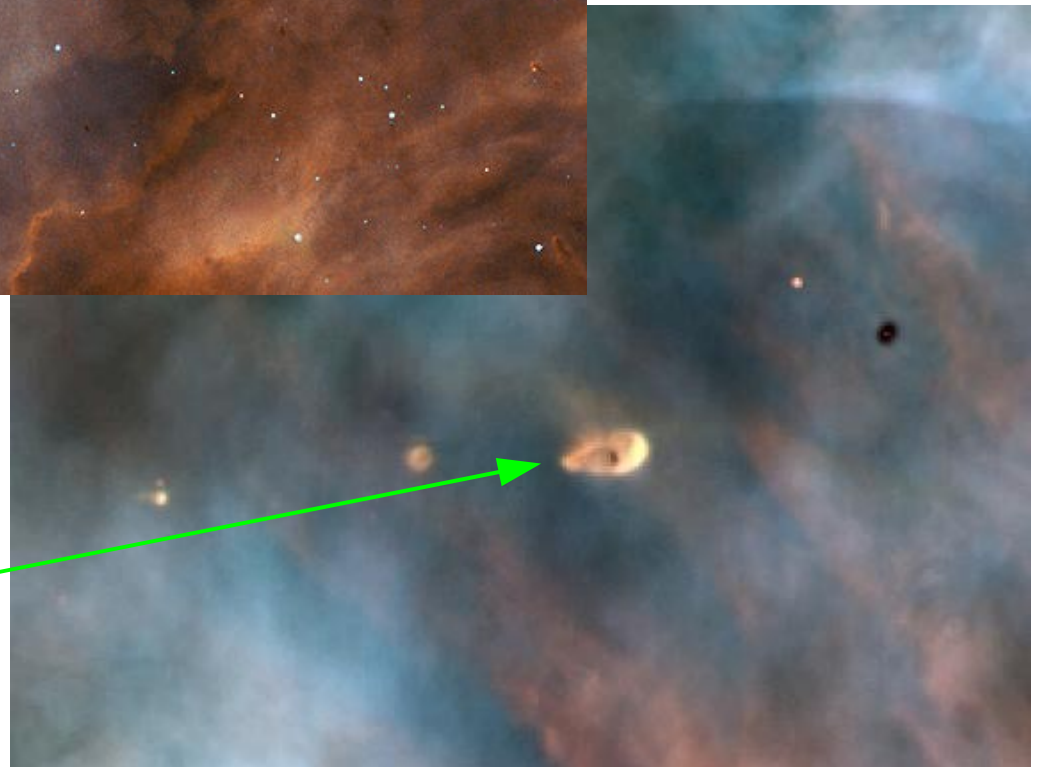
Πάμε λίγο πιο πίσω....

Δημιουργία του ΗΣ

Νεαρός αστέρας που
περιβάλλεται από
πρωτοπλανητικό δίσκο

(VIDEO: protoplanetary discs)

Εξελικτικά στάδια της Δημιουργίας του ΗΣ

- Γένεση του Ήλιου και σχηματισμός του *πρωτοπλανητικού δίσκου* (αέριο, σκόνη $\sim 1/10$ της μάζας του ήλιου)
- Καθίζηση των στερεών υλικών και σχηματισμός των μικρών *πλανητοειδών* (~ 1 km / $\sim 10^5$ έτη)
- Συγκρούσεις πλανητοειδών $\rightarrow$ σχηματισμός πλανητικών “εμβρύων” (~ 100 km)
- Συγχώνευση των εμβρύων και σχηματισμός *στερεού πυρήνα* των μεγάλων πλανητών
- Όταν $M_p > 10-15 M_{Γης}$ $\rightarrow$ κατάρρευση μεγάλων ποσοτήτων αερίου $\rightarrow$ Δίας, Κρόνος, ... (**< 3 My!!!**)

terra incognita 1...

- Συγκρούσεις μικρών εμβρύων στο εσωτερικό ΗΣ $\rightarrow$ σχηματισμός των γήινων πλανητών ($\sim 30-100$ My)

terra incognita 2...

- Σημερινό ΗΣ

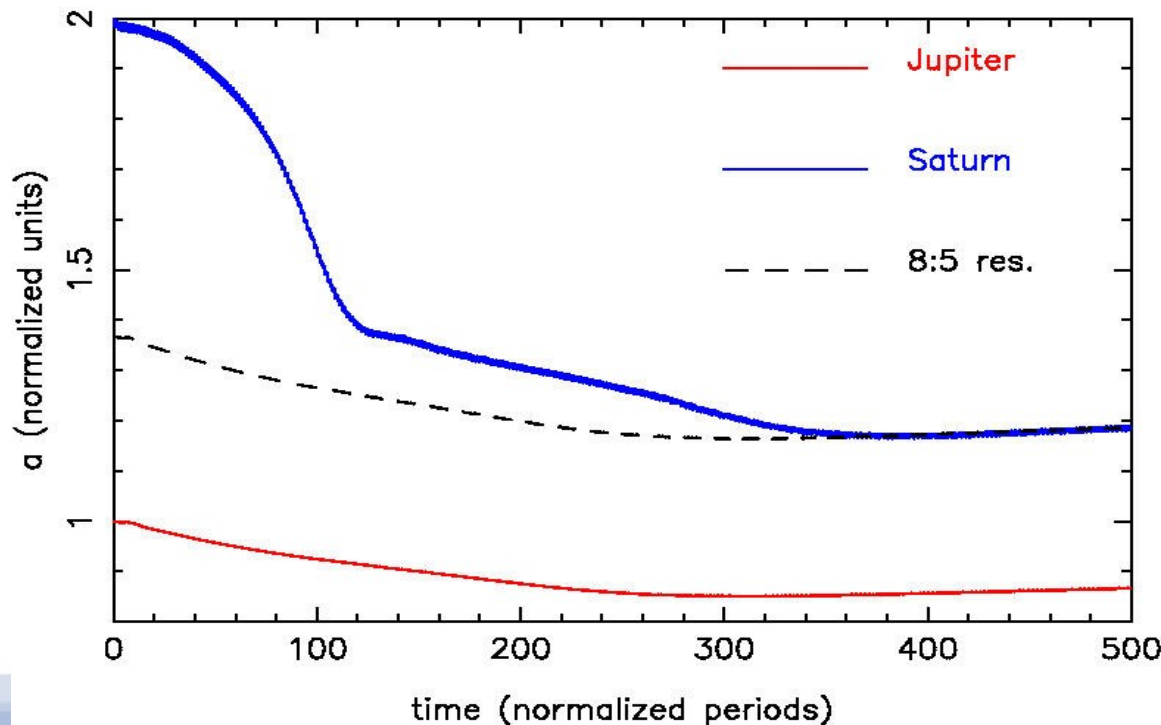
Τ.Ι. 1: Αλληλεπίδραση Πλανήτη ($\sim 1 M_J$) – Αέριου Δίσκου

Η **βαρυτική** αλληλεπίδραση πλανήτη-δίσκου προκαλεί ακτινική **μετανάστευση** των πλανητών!

Πιστεύουμε ότι παίζει κυρίαρχο ρόλο στην εξέλιξη ενός πλανητικού συστήματος
→ ερμηνεία των παρατηρήσεων σε εξωηλιακά συστήματα.

Οι βαρυτικές διαταραχές που ασκούν οι πλανήτες στο δίσκο μεταβάλουν την κατανομή πυκνότητας του δίσκου

- συνισταμένη ροπή που ασκεί ο δίσκος είναι $\neq 0$ → μεταβολή της στροφορμής
- $dr_p/dt \neq 0$!

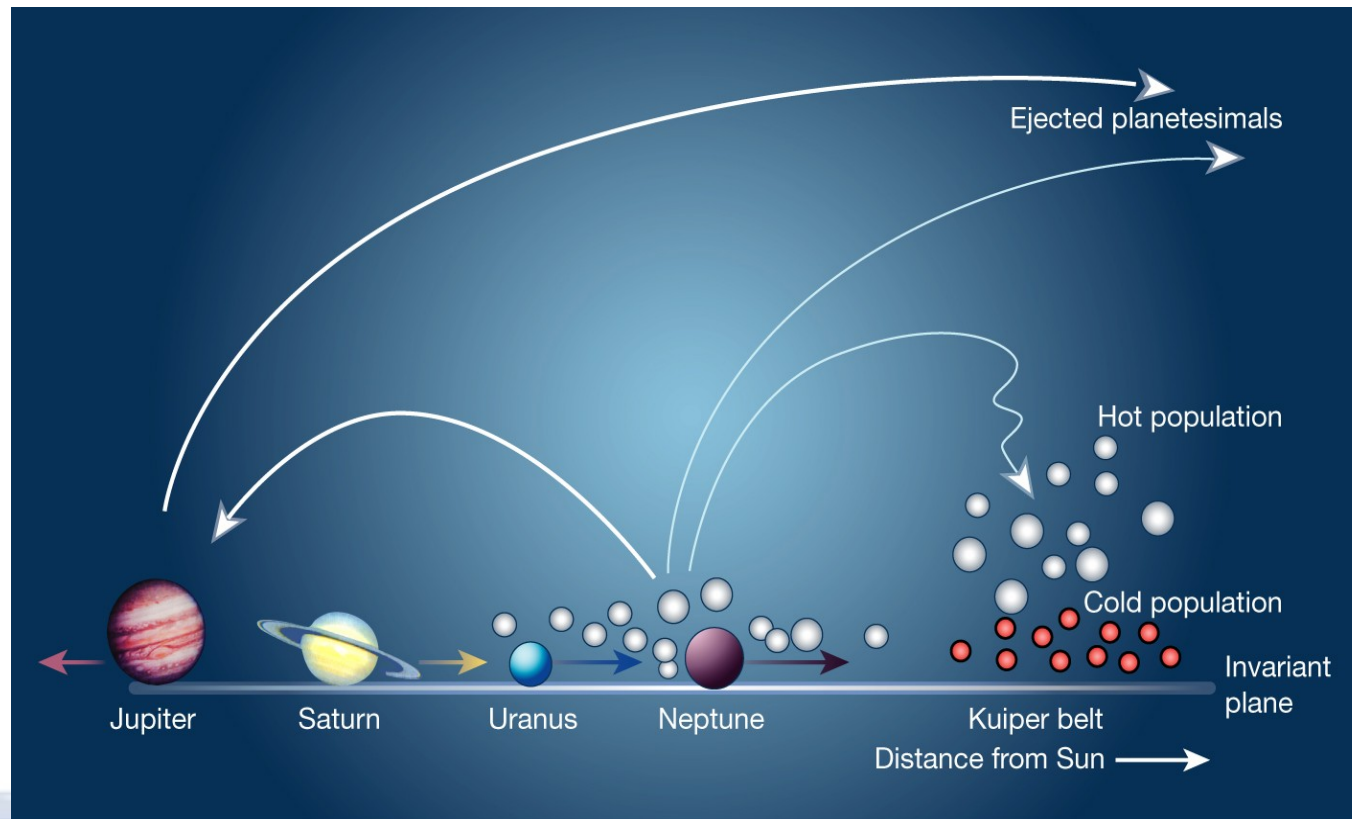
- Είναι δυνατόν οι τροχιές των μεγάλων πλανητών τότε να ήταν **πολύ διαφορετικές** από τις τωρινές !

- Τι αντίκτυπο είχε αυτό στα επόμενα εξελικτικά στάδια;

- Είναι **συμβατό** με άλλες παρατηρήσεις;

Τ.Ι. 2: Αλληλεπίδραση Πλανητών – Δίσκου Πλανητοειδών

- Οι “αρχικές” τροχιές των μεγάλων πλανητών **πρέπει** να ήταν πολύ διαφορετικές! (πιο κοντά στον Ήλιο και πιο κοντά ο ένας στον άλλο)
  - ώστε ο **χρόνος σχηματισμού του “πυρήνα”** του Ποσειδώνα να είναι < 10 My
  - μόνο αν μετανάστευσαν μπορούμε να ερμηνεύσουμε την **κατανομή των τροχιών** στη ζώνη Kuiper!
  - μια **δεύτερη φάση μετανάστευσης** θα “αφαιρούσε” το $\sim 99\%$ της συνολικής μάζας στην “πρωταρχική” ζώνη Kuiper που απαιτείται για το σχηματιστό αντικειμένων με διάμετρο > 1.000 km (π.χ. Πλούτων, Έρις, κ.α.)

Επιπλέον ... πώς θα ερμηνεύσουμε τον LHB;

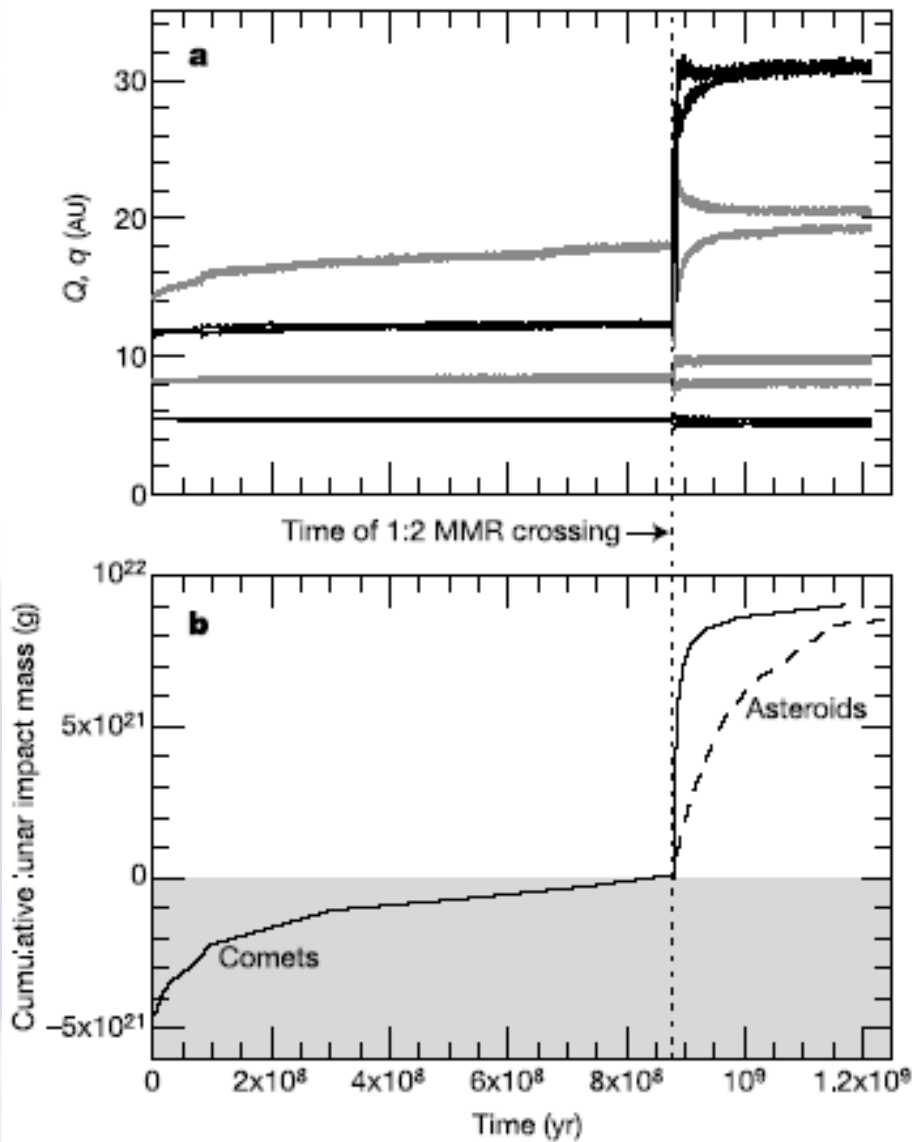
LHB = Μία σύντομη περίοδος σφοδρότατου **βομβαρδισμού** του εσωτερικού ΗΣ από αστεροειδείς / κομήτες πριν από $\sim (3.9 \pm 0.1)$ Gyrs, ~ 700 My μετά τη δημιουργία των πλανητών.

Σειρά δεδομένων (Apollo, κ.α.) δείχνουν:

- Ίδια ηλικία για 12 διαφορετικά σημεία πρόσκρουσης
- Συνολική μάζα βλημάτων $\sim 6 \times 10^{21}$ gr

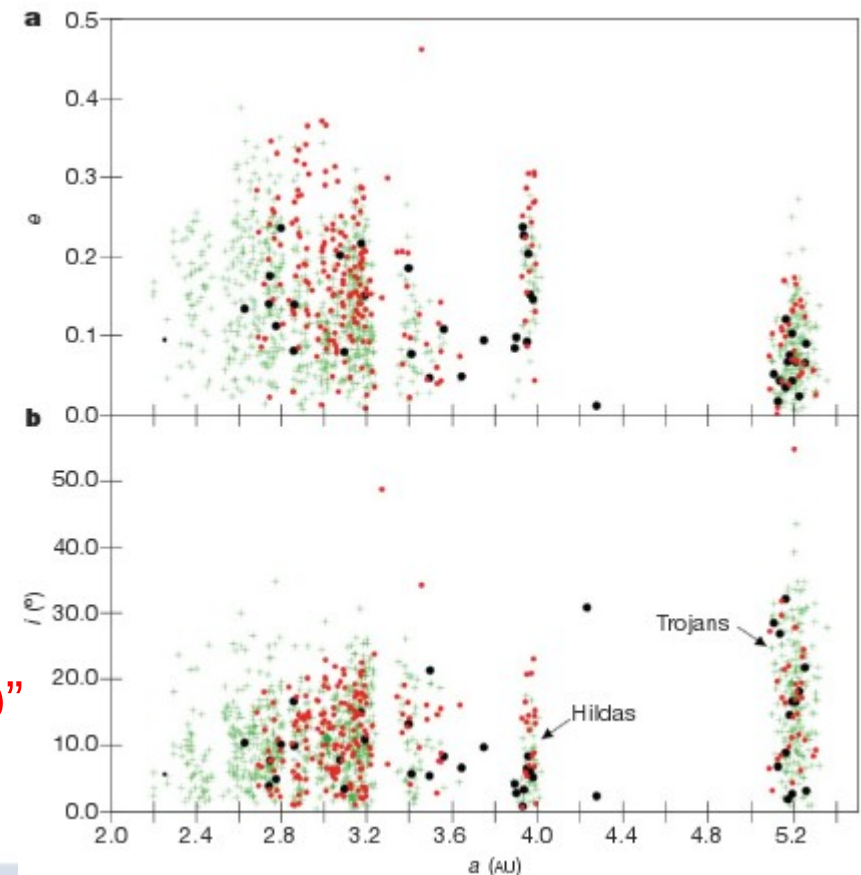
* Χρειαζόμαστε μια μεγάλη πηγή σωμάτων, πρακτικά άθικτη για ~ 600 Myr και την ξαφνική αποσταθεροποίησή της που θα οδηγήσει στο βομβαρδισμό του εσωτερικού ΗΣ

VIDEO: μετανάστευση πλανητών – μοντέλο της Νίκαιας

Το μοντέλο ερμηνεύει:

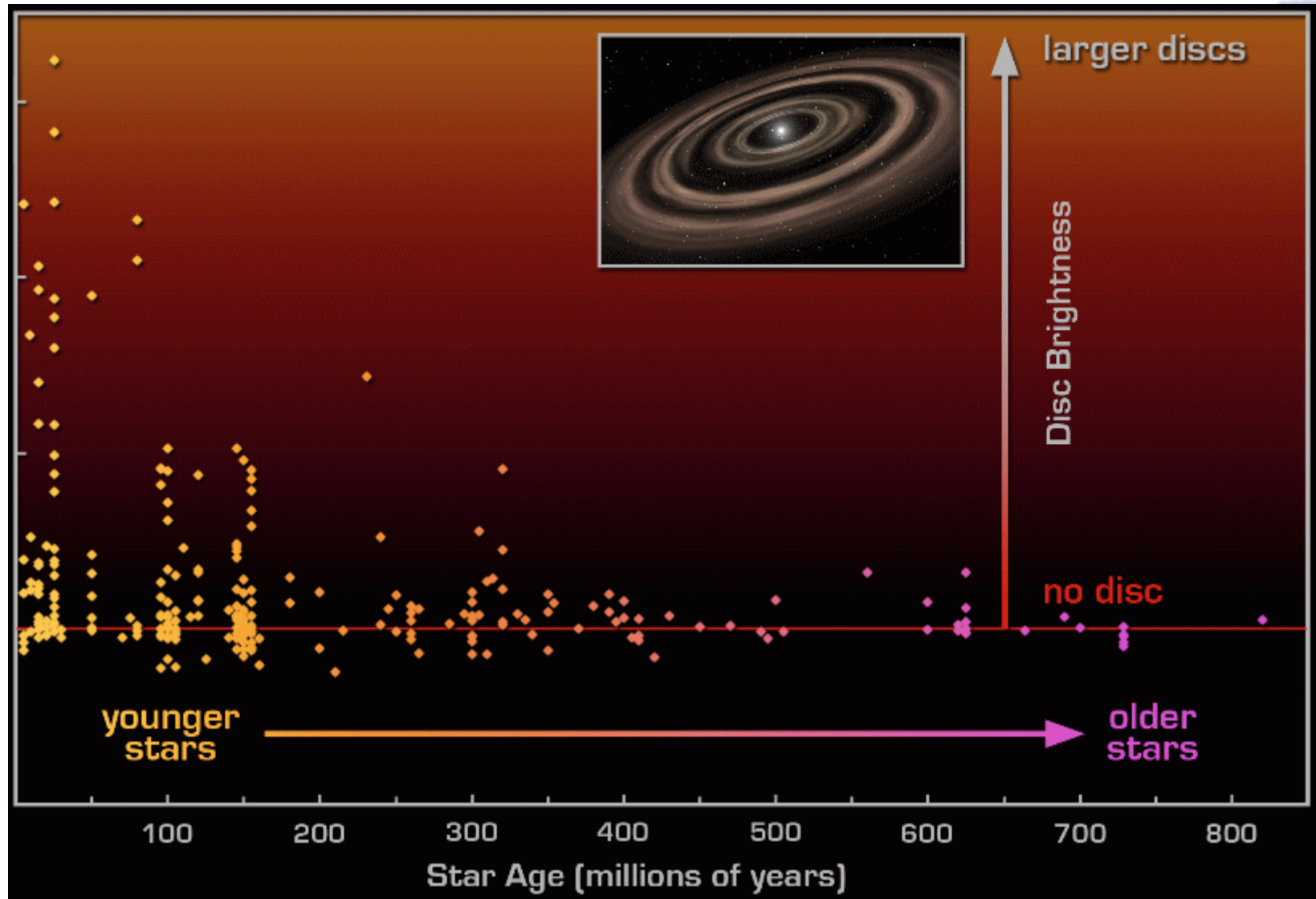
1. τις τελικές **τροχιές των πλανητών**
2. τα κύρια χαρακτηριστικά του **LHB** (χρόνος έναρξης, διάρκεια και συνολική μάζα)
3. Την **κατανομή των τροχιών** στη ζώνη Kuiper κ.α. και...

.. την εισροή και παγίδευση “**κομητικού**” υλικού (D-type asteroids) στην ΚΖ

αυτό σημαίνει ότι είναι σωστό;

- Προφανώς **όχι** – άλλωστε **δεν** μπορεί να υπάρξει αναλυτική απόδειξη...αλλά...
- Οι βασικές υποθέσεις **δεν** μπορεί να αμφισβητηθούν εύκολα...
- **Δεν** έρχεται σε αντίθεση (μέχρι στιγμής) με τις παρατηρήσεις
- Η ιδέα του “**στατικού**” ΗΣ είναι “νεκρή” → η κύρια συνεισφορά αυτής της έρευνας
- **Πρόβλημα(;) :** Δεν είναι όλες οι λύσεις καλές! Η πιθανότητα το ΗΣ να εξελίχτηκε κατ' αυτόν τον τρόπο και να μη συνέβη κάτι **μοιραίο** είναι **<33%** (και “βγάλε”...)
- Είναι πιθανόν παρόμοιες διαδικασίες να έχουν συμβεί και σε άλλα, **Εξωηλιακά**, πλανητικά συστήματα;

- Έχει παρατηρηθεί **έντονη εκπομπή υπέρυθρης ακτινοβολίας** (IR excess) από αστέρες με **ηλικία $>100 My$** → δεν περιβάλλονται από δίσκο αερίου!
- Φαινόμενα **τύπου LHB**;;;

Συμπέρασμα

- Το ΗΣ **δεν είναι** ένα καλοκουρδισμένο ρολόι!
- Η κατανομή των τροχιών των αστεροειδών και κομητών και η ύπαρξη NEAs αποδεικνύουν την ύπαρξη **χάους** στην σημερινή “σταθερή” κατάσταση
- Η **δυναμική εξέλιξη** του ΗΣ δεν ήταν καθόλου ομαλή κατά τα πρώτα ~700 εκατομμύρια χρόνια...
- Οι δύο φάσεις **μετανάστευσης** των πλανητών παίζουν καθοριστικό ρόλο στην τελική κατάσταση ενός πλανητικού συστήματος (και του ΗΣ)
- Πρέπει να αποδεχτούμε ότι μπορεί να είμαστε ένα **low-probability event ;(!)**
- Αν ναι, υπάρχει και ποια είναι η μορφολογία ενός **τυπικού πλανητικού συστήματος;**

Ευχαριστώ για την προσοχή....